

САВЕЛЬЄВА Марина – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії науки та культурології, Центр гуманітарної освіти Національної академії наук України, 4, вул. Трьохсвятительська, м. Київ, індекс 01001 (mars6464@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9522-0644>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.17>

Бібліографічний опис статті: Савельєва, М. (2025). Від міфу до міфології: народження суперечності. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Філософія»*, 51, 284–294, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.17>

ВІД МІФУ ДО МІФОЛОГІЇ: НАРОДЖЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТІ

Анотація. *Мета дослідження.* У статті розглядаються особливості переходу від міфу до міфології як типів світо-відношення, в основі якого полягає відмінність чуттєвого та раціонального сприйняття людиною світу. **Методологія.** Дослідження здійснено на підставі методів абстрактного та конкретного, єдності історичного та логічного, внаслідок чого показано засновний характер чуттєвої суперечності як підстави подальшого розгортання людської сутності у просторі і часі. **Наукова новизна.** У статті аргументується ідея про те, міфологія є проміжним етапом становлення людського світогляду від міфу до раціональності, коли людина поступово почала усвідомлювати свою відмінність від природи, але застосовувала при цьому засоби міфу, внаслідок чого міф переставав бути реальним буттям людини, трансформуючись у абстрактну форму історії. Особливості діалектики міфу є чуттєвий тип суперечності, який має певні відмінності від логічного її типу, зокрема замість взаємного відображення і визначення протилежностей чуттєва суперечність ґрунтується на принципі їх ототожнення; замість понятійного апарату використовується сукупність власних імен тощо. Сміслом чуттєвої суперечності була спроба заперечення суперечності як такої,

сприйняття її як помилки або непорозуміння. Водночас чуттєва суперечність виступає критерієм суто людського ставлення до світу, формуючи вміння усвідомлено переживати події теперішнього і минулого. **Висновок.** Соціальність людської чуттєвості проявляється в тому, що вона формується і функціонує як наслідок і складова соціальної атмосфери – тобто, чогось принципово відмінного від матеріально-речового і природного. Почуття трансформуються, перебудовуючись під впливом небачених раніше колективних форм спілкування, стаючи індивідуально слабшими і вразливими, але сильнішими у колективному прояві завдяки появі можливості колективного переживання життєво важливих дій. Однак цей процес легше відобразити в логіці понять, ніж описати образно-предметними засобами.

Ключові слова: міф, міфологія, суперечність, чуттєве, раціональне, історичне, світ.

SAVELIEVA Maryna – Doctor of Philosophy Sciences, Professor, Professor at Philosophy of Science and Cultural Studies Department, Centre for Humanitarian Education of the National Academy of Sciences of Ukraine, 4, Tryochsvyatitelska St., Kyiv, postal code 01001 (mars6464@gmail.com)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9522-0644>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.17>

To cite this article: Savelieva, M. (2025). Vid mifu do mifolohii: narodzhennia superechnosti. [From Myth to Mythology: the Birth of Contradiction]. *Liudynoznavchi studii: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii «Filosofia» – Human Studies. Series of «Philosophy»: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 51, 284–294, doi: <https://doi.org/10.24919/2522-4700.51.17>

FROM MYTH TO MYTHOLOGY: THE BIRTH OF CONTRADICTION

Summary. *The purpose of the study.* The article examines the features of the transition from myth to mythology as types of worldview, which is based on the difference between sensual and rational human perception of the world. **Methodology.** The study

*was carried out on the basis of the methods of the pass from abstract to concrete, the unity of the historical and logical, as a result of which the fundamental nature of sensual contradiction as the basis for the further development of the human essence in space and time is shown. Scientific novelty. The article argues the idea that mythology is an intermediate stage in the formation of the human worldview from myth to rationality, when man gradually began to realize his difference from nature, but used the means of myth, as a result of which myth ceased to be the real existence of man, transforming into an abstract form of history. The peculiarities of the dialectics of myth are the sensual type of contradiction, which has certain differences from its logical type, in particular, instead of mutual reflection and definition of opposites, sensual contradiction is based on the principle of their identification; instead of the conceptual apparatus, a sum of proper names is used, etc. The meaning of sensual contradiction was an attempt to deny the contradiction as such, to perceive it as a mistake or misunderstanding. At the same time, sensual contradiction acts as a criterion of a purely human attitude to the world, forming the ability to consciously experience the events of the present and the past. **Conclusion.** The sociality of human sensuality is manifested in the fact that it is formed and functions as a component of the social atmosphere – that is, something fundamentally different from the material and natural. Feelings are transformed, rebuilt under the influence of previously unseen collective forms of communication, becoming individually weaker and vulnerable, but stronger in collective manifestation due to the emergence of the possibility of collective experience of vitally important actions. However, this process is easier to reflect in the logic of concepts than to describe with figurative and objective means.*

Key words: *myth, mythology, contradiction, sensual, rational, historical, world.*

Постановка проблеми. *Міф* не знає суперечностей, бо він становить собою абсолютну єдність світу, людини і думки і повністю байдужий до їх сутнісної і змістовної відмінності. *Міфологія* ж, як історично перший досвід усвідомлення міфу (формування свідомого ставлення до нього), навпаки, виявляє насамперед суперечність почуттів і раціональності як прояв

часових параметрів усвідомлення цієї абсолютної єдності. Але, на відміну від послідовно раціональних типів ставлення до світу (релігії, філософії, науки), в основі яких полягає логічна суперечність, в міфології це ставлення має чуттєву природу і проявляється, відповідно, як *суперечність чуттєвості*, поступово усвідомлюваної як людська чуттєвість, що формується як суперечність залучення до відносин (соціальність) і стану безвідносності (природність). Це означає, що логічна суперечність є умовою і наслідком усвідомлення внутрішньої, тимчасової взаємної невідповідності мислення і буття: думка «занурює» буття у час, розтягуючи його, роблячи його вічність процесуальною, і цим відношенням опредметнення завжди випереджає його; своєю дією думка проявляється як підстава часу, і тим раз і назавжди змінює сутність буття. Чуттєва ж суперечність є умовою і наслідком зовнішньої, просторової невідповідності дій людини і того, що не є безпосередньою складовою або продовженням її чуттєвості – природи. Людська предметна дія не збігається з природною, «запізнюючись» в опредметненні, тому що здійснюється не автономно, а нерозривно поєднаною з раціональністю (так би мовити, «часовіє»). Таким чином, суперечність чуттєвості є формальною: це умова і наслідок переживання людиною своєї соціальної, надчуттєвої сутності як процесу самовизначення в структурі відносин. Інакше кажучи, ця суперечність ставить людину у відношення до буття як до *світу*, де останній є станом відкритості, смислової розгорнутості і здатності розвиватися, відображаючи особливості саморозвитку людини.

Смисл чуттєвої суперечності – у розуміння суті людської чуттєвості як проблеми: вона є самодостатньою і вільною чи похідною і залежною від довкілля і власної предметної обмеженості? Вона супроводжує усвідомлене прагнення до мети чи впливає на процес її досягнення як її підставу?

Сучасний стан дослідження проблеми. Чуттєвий тип суперечності як прояв загального діалектичного процесу досить докладно розглядали Г. Гегель та К. Маркс (діалектика як загальна методологія дослідження людської чуттєвості). У вітчизняній філософії ця проблематика присутня у творах В. О. Босенка, О. В. Босенка, В. С. Возняка (розсудковий та розумний рівні прояву чуттєвого світовідношення), В. П. Іванова (чуттєвість

у контексті художньої діяльності), Л. Т. Левчук (історичні умови народження мистецтва на основі чуттєвої діяльності), А. С. Канарського (чуттєве та естетичне), В. І. Шинкарука (співвідношення чуттів-теоретиків та чуттів-практиків).

Виклад основного матеріалу. Міфологія розгортається навколо засновної ідеї чуттєвої суперечності як простір обґрунтування абсолютної і предметної тотожності початкових протилежностей. І це звичайно і закономірно, адже міфологія – перший в історії погляд колективної людини, природним чином спрямований *в минуле* – у міф як все ще живо буттєвіючий стан існуючого, але стан, вже засуджений (буквально, словом) і усвідомлений як віджилий. Тобто, міф виявляється схильним до парадоксу часу: вічний міф моментом свого зовнішнього усвідомлення мимоволі поміщений в минуле – вічність замінюється часом. І, зрозуміло, перший порив міфологічної думки, що усвідомила цю суперечність, проявляється як її *(само)заперечення*, незгода з нею, страх перед нею, обумовлений її незбагненням. Міфологічна думка починається з того, що прагне усунути цю суперечність, а зовсім не розв'язати її шляхом подолання, – вона ставиться до неї як до непорозуміння, помилки і, отже, прагне затвердити її дійсну відсутність. Спроби довести, що протилежностей не існує, що свобода це доля, що життя і смерть одне і те ж саме, рух є спокій, а увага до Логосу породжує дійсну єдність буття, тривають досить довго, аж до затвердження панування раціональних підстав суспільного буття у функціонуванні усвідомлених раціональних законів – наприклад, законів Хаммурапі або Солона.

Чому ця суперечність є чуттєвою, а не логічною? Адже будь-яка людська чуттєвість не може здійснюватися у відриві від абстрактного усвідомлення. Однак в тому-то і справа, що для людини сама по собі речова, природна сторона предмета або явища ще не становить смислу феномена чуттєвого. Як зазначав А. С. Канарський, суто предметного, природного ставлення людини до довкілля, до самої природи не існує. Воно завжди переломлюється у ставленні людини до іншої людини, до суспільства, до класу людей, врешті решт – через ставлення її до самої себе. Тому немає і такої речі, яка в дії одного відчуття визначала б чуттєвий стан людини. Іншими словами, ця суперечність

є і розв'язується всупереч законам формальної логіки, виключно в акті безпосереднього переживання, миттєво, одноразово і необоротно, – тільки так людина здатна вбудуватися в об'єктивні обставини, що по-новому сприймаються і використовуються. Тобто, вона розв'язується в акті такої чистої, повноцінної, остаточної, комплексної і ґрунтовної дії, яка своїм явленням породжує нову сутність буття в часі як світу з усіма логічними і діалектичними законами і змістовними структурами. І, отже, є підставою формування вже раціональних відносин, логічних суперечностей, які вже можуть і не переживатися безпосередньо, а просто спостерігатися, усвідомлюватися і відтворюватися силами мислення. Таке опосередковане ставлення до суперечностей дозволяє частково спрямовувати їх смисловий рух і розгортання, керувати ними; на відміну від чуттєвої суперечності, яка сама є формою керування думкою як проявом буття в часі.

Власне, в цьому проявляється міра свободи і безкорисливості людської чуттєвості. Чуттєвий прояв відносин є тим вільніше, чим дієвіше результати цього прояви, чим яскравіше, складніше, об'ємніше переживається цією чуттєвістю світ – і в уяві, і в реальності. Саме чуттєва відповідність Ахілла своїй долі породила велику історію, уславлену в століттях, в той час як раціональне обґрунтування вибору довгого і безпечного життя призвело би до швидкого в'янення і його, і співвідносного йому світу. Чуттєвий потяг Дж. Р. Р. Толкієна до звуків, ритмів, рими та ін. породив не просто черговий казковий сюжет, а надав право голосу уявному світові, зробивши тим самим його уявний стан частиною об'єктивної дійсності. Тому що переживання не має можливості фіксуватися або копіюватися – почуття єдиномиттєві, як річка, в яку надходять все нові і нові води. У цьому розумінні, чуттєва суперечність є необхідним балансом єдності буття і часу. І хоча обидва приклади начебто показують, що чуттєва схильність – це майже завжди вибір на користь війни, на відміну від раціонального обґрунтування світу, – насправді все навпаки: світ є відвойований у природи і опанований простір, а не перебування у глухій бездіяльності і безвісності.

У цьому розумінні, чуттєвий прояв суперечності має перевагу перед його логічним проявом, а не навпаки, як це бачилося, скажімо, Гегелю (Hegel, 1979, s. 39). Олюднені почуття сильніше

за логіку, тому що логіка з самого спочатку є суто людський феномен, навіть якщо трактується як даність від Бога. Почуття ж, які матеріально і фізіологічно формуються до людини, пройшли якісну сутнісну трансформацію в синтезі з логікою і зберегли при цьому свою матеріальну форму. Таким чином, вони виявили свою універсальність, невичерпність і неповторність в безпосередньому індивідуально-особистісному привласненні. Це процес «роздиртя», «розміни» вічності у часі, чого не спостерігається в логічному аналізі. Почуття, на відміну від логіки, не можна зімітувати, перенести до іншого суб'єкта, повторити, скопіювати, бо вони є матеріальною оболонкою часу, зосередженою у фізіологічних і душевних зусиллях людини.

Як історично і логічно формується суперечність на рівні почуттів? Наприклад, твердження «Світ це природа» є раціональним, навіть якщо не має смислової об'єктивності. Залежно від контексту воно може розглядатися як приклад логічного судження, яке може бути проаналізовано, тому що поняття в ньому мають різний ступінь спільності і конкретності, але можуть співвідноситися, оскільки мають подібну смислову структуру. Логічна суперечність утворюється, коли мислення, діючи, виходить за межі самого себе, у сферу іншого – в те, що не має свободи як можливості саморуку на внутрішній підставі, але при цьому аж ніяк не є вічним і незмінним. Тим самим, мислення розширює свій смисловий простір і долає себе колишне і все, що лежить за межами, однак при цьому не стає ні вічним, ні абсолютним, ні безальтернативним. Просто, виходячи в інше, воно саме стає таким, або ж поглинається іншим мисленням і мовою, на які натикається за межами себе.

А ось твердження «Світ є ведмідь» відноситься до суперечності чуттєвості або міфологічної суперечності, яка намагається позитивно утвердитися як межа доісторичного та історичного, безвідносного і відношення людини до світу – як прояв логіки міфу. Це саме чуттєва суперечність, тому що розуміння людиною чого-небудь вибудовується шляхом вже не співвіднесення, а *ототожнення* чисто людського (уявлення про природу як «світ», тобто суто людський феномен – впорядкований, організований, зрозумілий, близький тощо, і при цьому не обов'язково

мирний) з все ще нелюдською частиною природи – з твариною, якою сама людина не є, а отже і не повинна вбудовувати її у відносини зі сферою прояву своєї сутності. Інакше кажучи, ця суперечність утворюється внаслідок того, що мислення нібито з нею не згідно, протестує проти того щоб долати свої сутнісні межі. По суті, суперечність народжується з бажання уникнути суперечності, не допустити будь-якої зміни сутності і стану мислення. Звичайно, що спробувати зробити це можна не шляхом розвитку мислення і розширенням його змісту, а зменшенням, звуженням смислового поля. З позиції міфологічного мислення, «Світ є нескінченність» звучить як «Менше є/може бути більшим» і вважається нонсенсом, оскільки не є логічною підставою взаємного відображення понять. Логіка міфу тримається на безумовній тотожності нерівного, і коли зводить разом дійсно нерівне один одному, отримує дійсну суперечність, яку не в змозі зрозуміти і прийняти. І відкидає її психологічно відчужуючись, або ж перевертає з ніг на голову: «Більше може зменшитись» – «Світ є ведмідь», де останній не весь світ, а лише певна його частина. Це робиться для того щоб показати міру розуміння людиною світу в певний момент. Світ легше уявити ведмедем або світовим деревом, ніж нескінченністю, – тому що ведмідь або дерево мають предметну, життєву значущість для людини в конкретний час, а нескінченність не має такої субстанціальної значущості. Точно так само світовий першопочаток легше уявити як воду, повітря або вогонь, ніж апейрон або ідею. Адже всі ці речі вкрай важливі для людини, складають її первісний світ. Саме ведмідь чи кінь, а не уявлення про безмежне, виступають справжнім світом людини: вони і годують, і захищають від холоду і небезпеки, і визначають різні аспекти соціального статусу. Людина обґрунтовує це *логікою* міфу, тому що вперше виводить конкретне знання, підтверджене практичною перевіркою; водночас, це логіка *міфу*, бо є наслідком емпіричного *переживання*, де індивідуальний і суспільний аспекти тотожні, а не є результатами абстрактного осмислення цього досвіду. Людина не просто знає про універсальність ведмеда, почувши про це від когось, а предметно перевіряє це на собі, пропускає через себе і завдяки багатьом дослідом багатьох попередніх поколінь роду. Це для неї безальтернативний шлях.

Це означає, що ототожнення одного з одним є не розумово-логічною, а первісною, безпосередньою, речовинно-емпіричною процедурою, під час якої не уявлення або поняття, а самі об'єкти реально, процесуально трансформуються в сприйнятті людини і в якийсь момент ототожнюються.

Таким чином, ця перша суперечність стає можливою як наслідок вибудовування відносин з минулим: світ є по-людському зрозумілим вічним і абсолютним; сама людина – втілене сьогодення; ведмідь як частина природи – минуле, бо людина природу вже покинула як тілесна чуттєве і усвідомлююча істота. Таким чином, розуміння світу людиною історично народжується як розуміння чогось іншого, або ж нерозуміння того, що повинно розумітися насправді, – це розуміння обмежене прожитим, минулим, пропущеним через власні почуття і вже сформовану первісну колективну свідомість. Це розуміння не стосується актуально живого, воно спрямовано на абстрактне, вмираюче, опосередковано присутнє в житті первісної людини, крізь що вона пройшла і змогла зберегти життя. Ось чому на відміну від невідомого майбутнього і незрозумілого сьогодення це зникле минуле здається зрозумілим і відомим, однозначним і безальтернативним. Тому-то люди, які об'єктивно не належать світу природи, сприймають себе як «сини Великої Ведмедиці».

У цьому суть суперечності чуттєвості: усвідомивши себе не як частину природи, а як когось іншого, людина відмовляється бути такою, прагнучи «назад» в природу – де насправді вона ніколи не була, адже це як смерть, абсолютне неспівпадіння сутностей. Усвідомлено поглянути на минуле, отримати знання про нього можна лише у випадку його подолання, виходу за його межі. Це нестерпний, ні з чим незрівнянний, страшний стан, тому людина бажає «народитися назад», відновити порушені з природою зв'язки. Це суперечність чуттєвості як позалюдського, суто природного феномена, звірячої чуттєвості, і суто людської, в якій індивідуальний, неповторний, свободний аспект є наслідком розвитку колективно-родової чуттєвості до рівня самовичерпання, на якому людина відчуває себе поки що незатишно, не на своєму місці.

Висновки. Оскільки суперечність чуттєвого проявляється як історично перша, вона пред'являє себе як суперечність взагалі,

суперечність як така – отже, проявляється рівним чином в раціональних і міфологічних ситуаціях. І полягає вона в тому, що людська чуттєвість як така є соціальною, не може діяти подібно до тваринної, в межах самої себе, несуперечливо і з одним і тим самим результатом. Вона завжди діє як своя протилежність, як інше, оскільки здійснюється в єдності процесу і результату усвідомлення чуттєвості. Якщо ж уявити чуттєвість в ситуації, коли вона буде діяти як тваринна, доведеться визнати цей процес незворотнім, він перекреслить докорінно людську історію, перетворивши людину на Мауглі – не-людину і не-тварину, в якій людське буде необоротно втрачено при збереженні зовнішнього вигляду. Соціальність людської чуттєвості проявляється в тому, що вона формується і функціонує як наслідок і складова соціальної атмосфери – тобто, чогось принципово відмінного від матеріально-речового і природного. Почуття трансформуються в процесі соціальних відносин так само, як свого часу трансформувалася тілесність предків людини під впливом сукупних географічних, кліматичних, біологічних, фізіологічних і первинних соціальних факторів (переміщення з дерев на відкриту місцевість, опанування прямоходінням і звільнення рук, спонтанне використання примітивних знарядь, збивання в зграї за родовою ознакою, ускладнення внутрішньої родової ієрархії і закріплення норм поведінки та ін.) (Engels, 1975, s. 444–455). В результаті почуття трансформуються, перебудовуючись під впливом небачених раніше колективних форм спілкування, стаючи індивідуально слабшими і вразливими, але сильнішими у колективному прояві завдяки появі можливості колективного переживання життєво важливих дій. Однак цей процес легше відобразити в логіці понять, ніж описати образно-предметними засобами. Тому А. С. Канарський справедливо зауважував, що будь-яка методологічна позиція, незалежно від ступеня її об'єктивності, здатна ввести дослідника в крайнощі і зруйнувати об'єктивність сприйняття сутності: думка про соціальність чуттєвості і її предмета нерідко штовхає дослідника до того, щоб абстрагуватися від живої людини і представляти «людину взагалі». При цьому сама чуттєвість починає мислитися у формі чисто теоретичної, у формі абстрактного споглядання, тобто як щось безтілесне. Відповідно до цього і об'єкт чуттєвості береться

у формі абстрактного мислення і споглядання. І навпаки, думка про предметність чуттєвості і її об'єкта штовхає дослідника на уявлення вже конкретного індивіда, де чуттєвість і не мислиться іншою, як щось чисто психофізіологічне, тобто як акт пасивного відчуття і сприйняття. Звідси і об'єкт чуттєвості покладається лише у вигляді предмета цього відчуття і сприйняття. Таке хитання від гегелівського до фейєрбахівського розуміння чуттєвості та її предмета пов'язане з труднощами представлення феномену чуттєвого у формі єдиного процесу – у формі «способу утвердження людини» (К. Маркс). Тільки з висоти уявлення його в такій формі можна усвідомити дійсну єдність предметної (тілесної) і соціальної (духовної) сторін його вираження, інакше кажучи, побачити в предметності чуттєвого акту прояв соціального, а в соціальності – прояв предметного, живого, тілесного. Схоплювання чуттєвої суперечності і її аналіз є одним із способів подолання крайнощів в трактуванні людської сутності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Engels F. Der Antheil der Arbeit an der Menschwerdung des Affen. Marx, K., Engels, F. *Werke*. Berlin, Dietz verlag. Band 20, 1975. S. 444–455.
2. Hegel, G. W. F. Wissenschaft der Logik. Hegel G. W. F. *Werke in 20 Bänden*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, Volumen 5, 1979. 458 s.

REFERENCES

1. Engels F. (1975) Der Antheil der Arbeit an der Menschwerdung des Affen. [The role of work in the humanization of the ape] Marx, K., Engels, F. *Werke*. Berlin, Dietz verlag. Band 20, 444–455 [in German].
2. Hegel, G. W. F. (1979) Wissenschaft der Logik. [Science of Logic] Hegel G. W. F. *Werke in 20 Bänden*. Frankfurt am Main, Suhrkamp, Volumen 5, 458 [in German].

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 30.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025